

Duivelse kunst

Een uil als bedrijfslogo: een bedenkelijke metafoor. Want de uil staat voor domkop én wijsneus. Een kleine impressie uit een wereld van list en bedrog, met de uil als hoofdrolspeler.

Uilen: het blijven mysterieuze dieren. Hun nachtelijke leefwijze, hun geruisloze vlucht en vreemde geluiden brengen onze fantasie op gang. Zo zat er eens een kikker op een boomstam in het water, omsingeld door hongerige krokodillen. Terwijl de kikker om zich heen keek, zag hij een wijze uil in een boom aan de oever zitten. “Kun jij mij zeggen hoe ik ongedeerd op het land kom?”, vroeg de kikker. En de uil antwoordde: “Oh, dat is heel eenvoudig. Je moet je alleen maar *visualiseren* dat je een gespannen veer bent. Als je dat doet, zul je de kracht hebben om naar de oever te springen.” De kikker visualiseerde dat en belandde rechtstreeks in de muil van een krokodil. Maar voordat de kikker daarin verdween, zei hij tegen de uil: “Waarom heb je me zo'n idioot advies gegeven?” En de uil zei: “Sorry jongen, ik ben alleen maar verantwoordelijk voor de innovatieve ideeën en niet voor de uitwerking ervan.”

<foto uilen en kikkers>

Uilen en kikkers, graffiti bij parkeergarage in Tongeren (B).

Al vanaf de oudheid hebben uilen een slechte naam. Uilen werden gezien als de roofdieren van de nacht die mensen met hun klapwieken, langgerekte kreten en scherpe klauwen schrik aanjoegen. Stille begraafplaatsen en grillige bossen waren (en zijn nog steeds) hun domein, waardoor deze vogels vaak in verband werden gebracht met de zielen van de overledenen. Wie eens de roep van de bosuil heeft gehoord, begrijpt de associatie met griezelfilms en horrorverhalen.

In de Romeinse oudheid was de uil een toekomstvoorspeller. Uilen kunnen in het donker namelijk goed zien. Daarom schreven de Romeinen hen voorspellende krachten toe. Romeinse waarzeggers ‘vertaalden’ bepaalde signalen van de uil in toekomstvoorspellingen. In Rome is een standbeeld van een uil gevonden, dat kennelijk dienst deed als een soort uithangbord aan het huis van een ziener. Op de sokkel is de tekst te lezen: ‘Archates Petrios, de waarzegger, voorspelt de toekomst voor vier as’ (de as was een Romeinse muntsoort). Onder zijn voorpoot heeft de uil een dode muis. Het valkenkopje over zijn kop diende waarschijnlijk om hem in bedwang te houden, wanneer de waarzegger aan de hand van zijn bewegingen de toekomst probeerde te voorspellen.

<foto uithangbord uil>

Uithangbord van een Romeinse waarzegger, 1e eeuw na Christus. Marmer, hoogte 76 cm. Het beeld was in de 18de eeuw in het bezit van de stadhouders Willem IV en V.

Middeleeuwen zagen de uil als een onheilsbode. Uilen voorspelden niet veel goeds. Ook bij Hiëronymus Bosch is de uil het beeld van het kwaad dat onschuldig oogt maar de mens in het verderf wil storten. De uil leefde 's nachts en werd daarom geassocieerd met de donkere wereld van de duivel en duistere machten.

Bosch' pentekening *Het woud heeft oren, het veld heeft ogen* brengt dit prachtig in beeld. In het gat van een kale boom zien we een uil zitten; op de takken nog wat andere, onduidelijke vogels. Aan de wortels van de boom zien we een vos in zijn hol liggen met zijn buit: een dode haan. De vos was het beeld van list en bedrog. Net als de uil was de vos een dier dat mensen tot het kwaad probeerde te verleiden. Wie kent immers niet de wereldberoemde fabel van de vos en

de raaf? Vanwege zijn praalzucht, trotse houding en hoogmoed werd de haan werd gezien als een dwaas dier. Omdat hij de listen van de vos niet doorzag, werd hij er het slachtoffer van. Bovenaan de tekening staat het opschrift te lezen: *Miserrimi quipe est ingenii semper uti inventis et numquam inveniendis* ('Het is toch eigen aan een allerellendigste geest, steeds maar gebruik te maken van clichés en nooit van eigen vondsten'). Een aanklacht van Bosch tegen het klakkeloos overnemen van andermans ideeën. Plagiaat, zouden we nu zeggen, of het overtreden van het auteursrecht. Verderfelijk, vond Bosch. Daarom moet je goed weten, lijkt hij te zeggen, dat het woud oren heeft en het veld ogen. Misschien zouden we nu zeggen: 'Pas op, want de muren kunnen praten'.

<foto Het woud heeft oren>

Hiëronymus Bosch, *Het woud heeft oren, het veld heeft ogen*. Pen en bruine inkt, 20,2 x 12,7 mm. Berlijn, Staatliche Museen, Kupferstichkabinett.

Een swingend imago heeft hij niet, de uil. Beetje lomperig in zijn presentatie, heeft zijn tijd nodig, zit vaak maar wat de dommelen. Het gegeven dat een uil wijsheid symboliseert terwijl een uilskuiken wordt geassocieerd met domheid ondersteunt het gezegde 'verstand komt met de jaren', stond vorig jaar in een proefschrift van de Rotterdamse Erasmus Universiteit te lezen. Een stelling die tot nadenken stemt. Evenals de gedachte, dat de uil zich beperkt tot wat hij goed kan: muizen vangen. En daarin schuilt misschien wel zijn geheim: je beperkingen kennen, doen waarin je goed bent.